

Titel Symposium: Excellentie in het hoger onderwijs: hoe verschillen studenten, cultuur en didactiek van honours en reguliere programma's?

In 2015 heeft het Nationaal Regie Orgaan Onderwijsonderzoek drie onderzoeksprojecten naar excellentie in het hogeronderwijs gesubsidieerd die meer kennis zullen opleveren over honours onderwijs. In dit symposium worden de eerste bevindingen vanuit deze projecten gedeeld. De eerste presentatie gaat in op welke studenten kiezen om deel te nemen aan een excellentieprogramma en hoe zij verschillen van reguliere studenten. De tweede presentatie richt zich op het meten van cultuur van excellentie en hoe deze eventueel verschilt tussen honours en reguliere programma's. In de laatste presentatie wordt ingegaan op hoe docenten hun autonomie-ondersteunende docerestijl verschillend inzetten bij honours en reguliere studenten.

Divisie: Hoger Onderwijs

Voorzitter: Dr. Elanor Kamans, Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen, E.kamans@pl.hanze.nl

Referent: Prof. dr. Sanne Akkermans, ICLON, Universiteit Leiden, S.f.akkerman@iclون.leidenuniv.nl

Keywords

Honours onderwijs

Selectie

Cultuur van Excellentie

Autonomie-ondersteunende docerestijl

Bijdrage 1

Kim van Broekhoven
PhD kandidaat, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA)
Maastricht University
k.vanbroekhoven@maastrichtuniversity.nl

Christoph Meng
Senior Onderzoeker, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA)
Maastricht University
c.meng@maastrichtuniversity.nl

Bianca Leest
Onderzoeker, Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt (KBA)
b.leest@kbanijmegen.nl

Maarten Wolbers
Wetenschappelijk directeur, Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt (KBA)
m.wolbers@kbanijmegen.nl

Renze Koster
Onderzoeker, Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS)
University of Twente
r.kolster@utwente.nl

Don Westerheijden
Senior Onderzoeker, Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS)
University of Twente
d.f.westerheijden@utwente.nl

Titel: Stand van zaken/eerste resultaten HoRES

Samenvatting (120 woorden)

Het doel van deze studie is driedig: (1) meer zicht krijgen op het selectieproces van honoursprogramma's, (2) effecten onderzoeken van participatie in een dergelijk programma en (3) uitstralingseffecten in kaart te brengen. Honoursstudenten zijn vaak gemotiveerd en behalen goede eerdere leerresultaten. Hierop worden ze ook (meestal) geselecteerd voor een programma. Honoursonderwijs is dan ook aantrekkelijk voor een zeer selectieve groep van studenten. Deze studie zal enerzijds meer inzicht geven in het selectieproces aan de hand van interviews met selecteurs en dataverzameling onder studenten (o.a. creativiteit, kritisch denken, motivatie en doorzettingsvermogen). Anderzijds zal het de effecten van participatie in een honoursprogramma in kaart brengen. Deze studie gebruikt een methode waarmee de effecten op een betrouwbare manier in kaart worden gebracht, namelijk *Regression Discontinuity Analysis*.

Bijdrage 2

Nelleke de Jong

Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen
Universiteit Twente
n.a.de.jong@pl.hanze.nl

Bouke H. Van Gorp
Universiteit Utrecht
b.vangorp@uu.nl

Svenja A. Buttner

Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen
s.a.buttner@pl.hanze.nl

Elanor Kamans

Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen,
E.kamans@pl.hanze.nl

Marca V. C. Wolfensberger

Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen
M.V.C.wolfensberger@pl.hanze.nl

Titel: Cultuur van Excellentie: ontwikkeling en afname van een meetinstrument.

Samenvatting (120 woorden)

Van honoursprogramma's wordt verwacht dat zij bijdragen aan een ambitieus studieklimaat - een Cultuur van Excellentie (CvE). Maar wat is een cultuur van excellentie en hoe kan dit gemeten worden? In deze bijdrage presenteren we de ontwikkeling van een meetinstrument om cultuur van excellentie te meten: de "Measurement Culture of Excellence-tool". Eveneens presenteren we de uitkomsten van de afname van deze vragenlijst op 10 verschillende opleidingen in het WO en HBO onder studenten en docenten. De onderzoeksvraag die we in deze bijdrage beantwoorden is: Wat is, in de beleving van docenten en studenten de heersende CvE binnen een variëteit aan reguliere en honoursopleidingen en in hoeverre verschilt de CvE in honours programma's van die in reguliere programma's?

Bijdrage 3

Tineke Kingma
Hogeschool Windesheim Zwolle
Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen
Universitair Medisch Centrum Groningen
t.kingma@windesheim.nl

Marjolein Heijne-Penninga
Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen
m.heijne@pl.hanze.nl

Marca V. C. Wolfensberger
Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanze Hogeschool Groningen
M.V.C.wolfensberger@pl.hanze.nl

Debbie Jaarsma
Universitair Medisch Centrum Groningen
a.d.c.jaarsma@umcg.nl

Titel: Excellentie door doceerstrategie: vrijheid en structuur in balans voor elke student

Samenvatting 120 woorden

Studenten verschillen in hun leervoorkeuren. Wanneer studenten meer intrinsiek gemotiveerd zijn, neemt hun welbevinden en betrokkenheid toe. Het lesgeven aan hoog gemotiveerde honours studenten stelt andere eisen aan honours docenten. Docenten geven aan te worstelen met het vinden van de juiste balans tussen het bieden van vrijheid en structuur. In deze bijdrage presenteren we de resultaten van de interviews met docenten. De onderzoeksvraag die we in deze bijdrage beantwoorden is: wat zijn de behoeften met betrekking tot vrijheid en structuur van honours en reguliere studenten om te kunnen floreren in hun studie en hoe sluiten docenten daar door hun begeleiding op aan?

Symposium Excellentie in het hoger onderwijs: hoe verschillen studenten, cultuur en didactiek van honours en reguliere programma's?

Inleiding Symposium

Sinds eind jaren '90 van de vorige eeuw is er in het hoger onderwijs in Nederland een toename te zien van het aantal honoursprogramma's of excellentieprogramma's, eerst in het wetenschappelijk onderwijs en later ook op het HBO (Van Eijl, Wolfensberger, Schreve-Brinkman & Pilot, 2007; Van Eijl, Wolfensberger, van Tilborgh & Pilot, 2004; Wolfensberger, De Jong & Drayer, 2012). De overheid subsidieerde 2008–2014 het Sirius-programma, waarin 61 miljoen euro is geïnvesteerd om hogescholen en universiteiten te stimuleren om hun eigen honourstrajecten te ontwikkelen voor hun topstudenten met als doel om "het beste te halen uit de betere studenten". Dit programma is geëvalueerd in 2015 (ITS, ROA & CHEPS, 2015). Desalniettemin bestaan er nog steeds witte vlekken in onze kennis over honoursprogramma's. In 2015 heeft het Nationaal Regie Orgaan Onderwijsonderzoek drie onderzoeksprojecten naar excellentie in het hoger onderwijs gesubsidieerd die meer kennis moeten opleveren over de effecten van honoursonderwijs. In dit symposium worden de eerste bevindingen vanuit deze projecten gepresenteerd. We staan in het symposium vooral stil bij de verschillen tussen honours en regulier onderwijs.

In de eerste presentatie wordt ingegaan op het selectieproces. Welke studenten kiezen ervoor om deel te nemen aan een excellentieprogramma en hoe verschillen zij van reguliere studenten? Deze presentatie geeft inzicht in hoe het selectieproces plaats vindt en of instellingen erin slagen een goede 'match' te vinden tussen het aanbod en het type student dat beoogd wordt voor deelname?

Honoursprogramma's maken deel uit van de algemene wens om excellentie in het hoger onderwijs te bevorderen. De gedachte hierbij is, dat door deze programma's ook het reguliere onderwijs zo wordt beïnvloed, dat daarin meer uitdagend onderwijs wordt verzorgd en zodoende een ambitieuze studiecultuur bevorderd wordt. De tweede presentatie richt zich op het meten van deze cultuur van excellentie en hoe deze eventueel verschilt tussen honours en reguliere programma's. Inzicht in cultuurverschillen is van belang omdat het kan helpen de uitstraling van honours naar regulier te bevorderen.

Een belangrijk verschil tussen honours studenten en studenten van reguliere programma's is hun behoefte aan autonomie (Wolfensberger & Offringa, 2012). Dit vraagt om een autonomie-ondersteunende docerstijl (Reeve, 2009). In de laatste presentatie wordt ingegaan op hoe docenten deze autonomie-ondersteunende docerstijl verschillend inzetten bij honours en regulier studenten.

Literatuur

- ITS, ROA & CHEPS (2015). *Het beste uit studenten. Onderzoek naar de werking van het Sirius Programma om excellentie in het hoger onderwijs te bevorderen*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Eijl, P. van, Wolfensberger, M., Schreve-Brinkman, L. & Pilot, A. (2007). *Honours, tool for promoting excellence. Eindrapport van het project 'Talentontwikkeling in Honoursprogramma's en de meerwaarde die dat oplevert'*. IVLOS mededelingenreeks nr. 82. Utrecht: IVLOS Universiteit Utrecht. 28

- Eijl, P.J. van, Wolfensberger, M.V.C., Van Tilborgh, P. & Pilot, A. (2004). *Honoursprogramma's in Nederland. Resultaten van een landelijke inventarisatie in 2004*. IVLOS mededelingenreeks nr. 77. Utrecht: IVLOS, Universiteit Utrecht.
- Wolfensberger, M.V.C. & Offringa, G.J. (2012). Qualities honours students look for in faculty and courses, revisited. *Journal of the National Collegiate Honors Council*, 13(2), 171-182.
- Reeve, J. (2009). Why teachers adopt a controlling motivating style toward students and how they can become more autonomy supportive. *Educational Psychologist*, 44(3), 159-175. doi:10.1080/00461520903028990
- Wolfensberger, M., Jong, N.A de & Drayer, L. (2012). *Leren excelleren. Excellentieprogramma's in het HBO: Een overzicht*. Groningen: Hanzehogeschool.

Bijdrage 1: Stand van zaken/eerste resultaten HoRES

Onderzoeksdoel

Het doel van deze studie is drieledig: (1) meer zicht krijgen op het selectieproces, (2) effecten onderzoeken van participatie in een honoursprogramma en (3) uitstralingseffecten in kaart te brengen.

Theoretisch kader

Honoursstudenten zijn vaak gemotiveerd en behalen goede eerdere leerresultaten. Hierop worden ze ook (meestal) geselecteerd en aangenomen voor een programma. Honoursonderwijs is dan ook aantrekkelijk voor een zeer selectieve groep van studenten. Volgens het onderwijsproductiviteitsmodel (Walberg, 1981) zijn er negen factoren die van invloed zijn op studieresultaten van leerlingen. Eén belangrijke factor is de hoeveelheid en kwaliteit van de instructie in de leeromgeving. Honoursstudenten krijgen de kans om meer en betere instructie te ontvangen van docenten, omdat honoursonderwijs bekend staat om stimulerende docenten (ITS, ROA & CHEPS, 2014). Om die reden verwachten we ook een hogere groei in zowel cognitieve- als non cognitieve vaardigheden bij honoursstudenten ten opzichten van reguliere studenten.

Methode

In Maastricht worden de effecten van het facultaire honoursprogramma aan de economische faculteit in kaart gebracht¹. De dataverzameling is gestart in september 2016 waarbij diverse testen en een vragenlijst bij 26 honoursstudenten en 87 reguliere studenten is afgenomen. Zoals eerder is aangegeven is een van de moeilijkheden bij het vaststellen van de effecten van honoursprogramma's dat de geselecteerde studenten een zeer selectieve groep zijn. Een goede manier om deze effecten in kaart te brengen is om te kijken naar studenten die op de grens zitten om net wel of net niet geselecteerd te worden. Omdat we vanuit de administratie weten welke studenten zich aangemeld hebben en welke studenten op die grens zitten, kunnen we na verloop van tijd vaststellen wat het effect is geweest van het volgen van het excellentieprogramma. Dit zou zichtbaar moeten worden via een zogenoemde discontinuïteit in termen van studiesucces tussen diegenen die net wel en diegenen die net niet tot de programma's

¹ In het onderzoek zijn er nog meer universiteiten en hogescholen betrokken (Radboud Universiteit, Universiteit Twente, Hogeschool Arnhem en Nijmegen, Hanzehogeschool Groningen). Ter simplificering weergegeven we de resultaten van de Universiteit in Maastricht.

zijn toegelaten. Dat wil zeggen, er zou op dat punt een sprong te zien moeten zijn in de verder meer graduele relatie tussen de selectiecriteria en studiesucces. Door middel van *regression discontinuity analysis* kunnen dit soort effecten zichtbaar worden gemaakt. Daarvoor zullen we gebruik maken van informatie uit de studentenadministratie (sinds 2008).

Resultaten

We beogen de eerste resultaten van deze effectmeting te presenteren. Bovendien willen we meer informatie verstrekken over het selectieproces dat in kaart is gebracht door interviews. Daarnaast kunnen we met de dataverzameling het verschil in studenten laten zien (o.a. creativiteit, kritisch denken, motivatie en doorzettingsvermogen).

Wetenschappelijke bijdrage

Om zuivere effecten van honoursprogramma's vast te stellen zou een experiment opgezet moeten worden, waarbij studenten op basis van toeval worden toegewezen aan een experimentele conditie. Zoals eerder is aangegeven is het schatten van zuivere effecten zeer lastig aangezien studenten niet op basis van toeval zijn geweest, maar op basis van observeerbare- en niet observeerbare karakteristieken, zoals motivatie en eerdere leerprestaties (motivatie is bijvoorbeeld lastig om te meten). Eerder onderzoek probeert effecten te schatten door middel van matching strategieën (bijvoorbeeld propensity score matching). Deze matching strategieën zijn echter niet in staat om studenten ook op de niet observeerbare karakteristieken te matchen. Met de methode van *Regression Discontinuity Analysis* kunnen de effecten beter in kaart worden gebracht.

Referenties

ITS, ROA & CHEPS (2015). *Het beste uit studenten. Onderzoek naar de werking van het Sirius Programma om excellentie in het hoger onderwijs te bevorderen*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Bijdrage 2: Cultuur van Excellentie: ontwikkeling en afname van een meetinstrument.

Missie statements van universiteiten en hogescholen benadrukken het belang van het creëren van een ambitieus studieklimaat - een Cultuur van Excellentie. Van honoursprogramma's wordt verwacht dat zij hier aan bijdragen door getalenteerde en gemotiveerde studenten de kans geven om te excelleren en door bij te dragen aan een schoolcultuur waarin excelleren geaccepteerd wordt.

Hoewel een aantal studies zich richten op honourscultuur (e.g., Van Ginkel et al., 2014, Tiesinga & Wolfensberger, 2014), is er geen onderzoek dat zich richt op de algehele Cultuur van Excellentie (CvE) binnen een opleiding of faculteit. Daarnaast is het gelijkstellen van honourscultuur aan cultuur van excellentie normatief. De reden hiervoor is dat het begrip excellentie binnen de context van het (hoger) onderwijs geen neutraal begrip is, maar geladen met persoonlijke waarden en ideeën over studenten en onderwijs (net zoals dat geldt voor het begrip 'giftedness' en 'gifted education', zie Dai & Chen, 2013, p. 151). Honourscultuur is daarmee een vorm van cultuur van excellentie, maar zeker niet de enige variant.

In veel definities komt naar voren dat schoolcultuur bestaat uit meerdere elementen of 'lagen'. In navolging van o.a. Maslowski (2005), Schein (2010) en Schoen en Teddlie (2008) definiëren we schoolcultuur als bestaande uit kernwaarden (basic

assumptions), expliciete normen en waarden (values) en concrete handelingen en rituelen (artifacts and practices). Een schoolcultuur wordt daarnaast gevormd door de verschillende groepen binnen een opleiding of instellingen: studenten, docenten en het management. In dit onderzoek wordt Cultuur van Excellentie (CvE) verder gedefinieerd als een schoolklimaat waarin studenten willen, kunnen en mogen excelleren, door een community die positief aankijkt tegen uitmuntende prestaties, door pedagogiek die gericht is op het mogelijk maken van excellente prestaties, en met erkenning van de vele verschillende gedaanten waarin excelleren kan voorkomen.

In deze bijdrage presenteren we de totstandkoming van deze definitie en de ontwikkeling van een meetinstrument op basis van deze definitie: de "Measurement Culture of Excellence-tool". Eveneens presenteren we de uitkomsten van de afname van deze vragenlijst op 10 verschillende opleidingen in het WO en HBO onder studenten, docenten en het management. De onderzoeksvraag die we in deze bijdrage beantwoorden is: wat is, in de beleving van docenten en studenten en management de heersende CvE binnen een variëteit aan reguliere en honoursopleidingen en in hoeverre verschilt de CvE in honours programma's van die in reguliere programma's?

Literatuur

- Dai, D.Y. & Chen, F. (2013). Three paradigms of gifted education in search of conceptual clarity in research and practice. *Gifted Child Quarterly*, 57(3), 151-168.
- Ginkel, S. van, Van Eijl, P., Pilot, A., & Zubizarreta, J. (2012). Building a vibrant honors community among commuter students. *Journal of the National Collegiate Honors Council*, 13(2), 197-218.
- Maslowski, R. (2006). A review of inventories for diagnosing school culture. *Journal of Educational Administration*, 44(1), 6-35.
- Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership*. New York: John Wiley & Sons.
- Schoen, L. T., & Teddlie, C. (2008). A new model of school culture: A response to a call for conceptual clarity. *School Effectiveness and School Improvement*, 19(2), 129-153.
- Tiesinga, L. & Wolfensberger, M. (2014). De cultuur van honoursstudenten en de mogelijke invloed op de reguliere studiecultuur. *Tijdschrift Voor Hoger Onderwijs*, 4(2), 5-20.

Bijdrage 3: Excellentie door doceerstrategie: vrijheid en structuur in balans voor elke student

Onderzoeksdoel

Het doel van deze exploratieve studie is om zicht te krijgen op hoe docenten die lesgeven aan zowel studenten in honoursprogramma's als aan studenten in reguliere programma's hun doceerstijl aanpassen aan de leervoorkeuren van deze studenten.

Theoretisch kader excellentie door doceerstrategie

Een belangrijk verschil tussen honours studenten en studenten van reguliere programma's is hun behoefte aan autonomie (Offringa & Wolfensberger, 2012). Dit vraagt om een autonomie-ondersteunende doceerstijl (Reeve, 2009). De balans tussen het bieden van vrijheid en het ondersteunen van deze vrijheid door het bieden van structuur kan er per docent en per studentengroep heel verschillend uitzien (Vansteenkiste et al., 2012).

De juiste balans tussen vrijheid en structuur betekent dat de docent de autonomie van de student tot een optimum ondersteunt e.g. (Sierens, Vansteenkiste, Goossens, Soenens, & Dochy, 2009) door vrijheid met kaders te bieden, ook wel 'bounded freedom' (Wolfensberger, 2012) genoemd. Uitkomsten van Scager et al. (Scager, Akkerman, Pilot, & Wubbels, 2016) laten zien dat een frictie die voor reguliere studenten al destructief is, voor excellente studenten nog constructief blijkt te zijn en ze stimuleert harder te werken. Daarmee lijkt de afstemming tussen docentstrategie en de behoefte aan vrijheid van de student een verschillende invulling te vragen voor studenten in honours en regulier onderwijs. De onderzoeksvraag die we in deze bijdrage beantwoorden is: wat zijn de behoeften met betrekking tot vrijheid en structuur van honours en reguliere studenten om te kunnen floreren in hun studie en hoe sluiten docenten daar door hun begeleiding op aan?

Method

Docenten ($N = 8$) die lesgeven aan honours en reguliere studenten zijn geïnterviewd (semigestructureerd) aan de hand van een topiclijst gericht op de leervoorkeuren ten aanzien van autonomie en structuur en de aansluiting van de doceerstijl op deze voorkeuren.

Resultaten

De analyse van de data is uitgevoerd volgens de constructivistische grounded theory benadering (Charmaz, 2014). De voorlopige resultaten laten zien dat honoursdocenten verschillen in leerbehoeften waarnemen tussen reguliere en honours studenten. Honours studenten hebben een sterke drive om dingen te ontdekken en willen weten hoe het zit, terwijl reguliere studenten de prioriteit veelal lijken te leggen bij hun opleiding en het voldoen aan de minimale eisen om hun punten te halen. Voor honours studenten vraagt dit om grotere, vrijere, opdrachten, terwijl reguliere studenten gebaat lijken te zijn bij het stapsgewijs ingeleid worden in de discipline. Honours studenten floreren als de focus is gericht op ontdekken, terwijl reguliere studenten floreren met kleine stapjes en een duidelijke uitleg over het waarom zodat zij het begrijpen om het vak te halen.

Wetenschappelijke bijdrage

Inzicht in de voorkeuren van studenten en de aanpassing van de doceerstijl hierop dragen bij aan de theorievorming rondom honourspedagogiek.

Literatuur

- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory*. Los Angeles: Sage.
- Reeve, J. (2009). Why teachers adopt a controlling motivating style toward students and how they can become more autonomy supportive. *Educational Psychologist*, 44(3), 159-175. doi:10.1080/00461520903028990
- Scager, K., Akkerman, S. F., Pilot, A., & Wubbels, T. (2016). Teacher dilemmas in challenging students in higher education. *Teaching in Higher Education*, 1-18. doi:10.1080/13562517.2016.1248392
- Sierens, E., Vansteenkiste, M., Goossens, L., Soenens, B., & Dochy, F. J. R. C. (2009). The synergistic relationship of perceived autonomy support and structure in the

- prediction of self-regulated learning. *British Journal of Educational Psychology*, 79(1), 57-68. doi:10.1348/000709908X304398
- Vansteenkiste, M., Sierens, E., Goossens, Soenens, B., Dochy, F., Mouratidis, A., . . . Beyers, W. (2012). Identifying configurations of perceived teacher autonomy support and structure: Associations with self-regulated learning, motivation and problem behavior. *Learning and Instruction*, 22(6), 431-439. doi:10.1016/j.learninstruc.2012.04.002
- Vermunt, J. D., & Verloop, N. (1999). Congruence and friction between learning and teaching. *Learning and Instruction*, 9(3), 257-280. doi:[http://dx.doi.org/10.1016/S0959-4752\(98\)00028-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0959-4752(98)00028-0)
- Wolfensberger, M. V. C. (2012). *Teaching for Excellence. Honors Pedagogies Revealed*. Waxmann, Münster.